

Marina Bregovac Pisk

Samostalni istraživač, Zagreb

Narudžbe portreta za Narodni muzej u Zagrebu pedesetih godina 19. stoljeća

Pregledni rad – *Review paper*

Primljen – *Received* 13. 10. 2020.

UDK 7.041.5:069](497.5Zagreb)“185“

DOI doi.org/10.31664/ripu.2020.44/2.06

Sažetak

Narodni muzej u Zagrebu posjetiteljima je otvoren 1846. godine, u vrijeme punog zamaha Hrvatskoga narodnog preporoda, koji će tri godine kasnije oktroiranim ustavom biti zaustavljen. Uloga novog muzeja u javnom i kulturnom životu Zagreba i šire pokazala se izuzetno važnom. U kratkom razdoblju od 1855. do 1858. za novi muzej naručena su i izvedena četiri portreta – prvog »čuvara« novog muzeja Dragutina Rakovca, bana Josipa Jelačića, cara i kralja Franje Josipa I. i zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika, plaćena sredstvima

prikupljenim javnim pozivima. Djela su Ivana Zaschea, slikara koji je iz Beča došao u Zagreb 1852. godine na Haulikov poziv, i ostao u njemu sve do smrti 1863. godine. Članak se bavi trima osobama ključnim za Narodni muzej u počecima njegovoga javnog djelovanja i otvaranja posjetiteljima – Dragutinom Rakovcem, Mijat Sabljarem i Ljudevitom Farkašom Vukotinovićem, te objedinjuje dosadašnja saznanja o naručenim portretima i vremenu njihovih narudžbi.

Ključne riječi: *Narodni muzej, Zagreb, naručeni portreti, Dragutin Rakovac, Mijat Sabljari, Ljudevit Farkaš Vukotinović, Ivan Zasche*

Uvod

Narodni muzej u Zagrebu otvoren je posjetiteljima 1846. godine, u vrijeme buđenja nacionalnih osjećaja koji su donijeli svijest o važnosti vlastitog jezika, povijesti i kulture. Godine 1849. mladi vladar Franjo Josip I. donio je oktroirani ustav čime je započelo novo doba, razdoblje centralizma, čime je prekinut politički i kulturni život povezan s nacionalnim idejama. Pa ipak, Narodni muzej smješten u gradu velikom u hrvatskim razmjerima, ali manjem unutar Monarhije, koji je tada imao oko 18 000 stanovnika (sl. 1), postao je važan čimbenik javnoga i kulturnog života. O tome možda najbolje govori uspješnost prikupljanja sredstava u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Primorju i Slavoniji za nabavu reprezentativnih portreta za muzejsku zbirku. U razdoblju od 1855. do 1858. godine naručena su za Muzej kod slikara Ivana Zaschea četiri portreta koji se danas čuvaju u Zbirci slika, grafika i skulptura Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu.¹ Riječ

je o portretima Dragutina Rakovca, cara Franje Josipa I., bana Josipa Jelačića i nadbiskupa Haulika.² Objavljeni su prvi put 1973. godine, potom detaljnije obrađeni u Zascheovoj monografiji,³ a tijekom minulih desetljeća izlagani su u Zagrebu na više izložaba u Muzeja i izvan njega, kao i u velikoj dvorani palače današnjega Hrvatskoga povijesnog muzeja.⁴ Članak se bavi trima osobama ključnima za Narodni muzej u počecima njegovoga javnog djelovanja i otvaranja posjetiteljima – Dragutinom Rakovcem, Mijat Sabljarem i Ljudevitom Farkašom Vukotinovićem, usredotočujući se na četiri prva portreta plaćena sredstvima prikupljenima javnim pozivima.

Narodni muzej – počeci

Nekoliko desetljeća nakon prvog pokušaja osnivanja,⁵ Narodni muzej otvoren je za posjetitelje krajem ljeta 1846.

1. Zagreb, Gornji i donji grad, crtao J. Lechner, litografija (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)
Zagreb, Upper and lower town, drawing by J. Lechner, lithograph (Croatian History Museum, Zagreb)

2. Bartol Felbinger (?), Palača grofa Draškovića, Opatička 18, Zagreb, vjerojatno oko 1836. godine (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)
Bartol Felbinger (?), Palace of Count Drašković, Opatička 18, Zagreb, presumably around 1836 (Croatian History Museum, Zagreb)

3. Thugut Heinrich (?), Dragutin Rakovac, Zagreb, 1845. (Muzej grada Zagreba)

Thugut Heinrich (?), Dragutin Rakovac, Zagreb, 1845 (Zagreb City Museum, Zagreb)

4. Jakov Stager, Mijat Sabljar, Zagreb, oko 1845. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Jakov Stager, Mijat Sabljar, Zagreb, around 1845 (Croatian History Museum, Zagreb)

godine.⁶ Prethodilo mu je osnivanje *Ilirske čitaonice* (1838., prestala djelovati 1848.),⁷ *Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva* (1841.)⁸ i *Matice ilirske* (1842., od 1874. *Matica hrvatska*). Sve tri institucije (Čitaonica, Gospodarsko društvo i Muzej) smještene su u novokupljenoj palači grofa Karla (Dragutina) Draškovića na zagrebačkome Gornjem gradu,⁹ u Opatičkoj ulici 18, sagrađenoj 1843. godine (sl. 2). Preinake u palači kako bi bila primjerenija svojoj novoj namjeni izveo je zagrebački graditelj Aleksandar Brdarić.

Brigu o Muzeju u prvo vrijeme vodilo je *Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo*, poglavito njegov prvi tajnik Dragutin Rakovac (Biškupec kod Varaždina, 1813. – Zagreb, 1854.; sl. 3). Ovaj istaknuti ilirac, pisac, prevoditelj i publicist, školovan u Zagrebu, godine 1831. bio je jurat¹⁰ Banskoga stola. Bliski suradnik Ljudevita Gaja, urednik *Ilirskih narodnih novina* i *Danice*, s Ljudevitom Vukotinovićem i Stankom Vrazom osnivač i urednik *Kola* (1842.), bio je zaslužan i za izdavanje *Gospodarskog lista* koji je uređivao od 1841. do 1850. godine. Predmete za Narodni muzej započeo je prikupljati još prije njegova osnutka, te potom postao prvi čuvar Muzeja,¹¹ čije su se zbirke najvećim dijelom obogaćivale donacijama;¹² sâm Rakovac, naprimjer, svoju bogatu knjižnicu oporučno je bio ostavio Muzeju. O darovima muzejskim zbirkama redovito su izvještavale dnevne novine i *Gospodarski list*.

Godine 1850. osnovano je *Društvo za povjestnicu i starine jugoslavenske* koje je preuzelo djelomičnu brigu o Muzeju. Njegovo osnivanje potakao je Ivan Kukuljević Sakcinski (Varaždin, 1816. – Puhakovec kraj Sv. Križa Začretja, 1889.), plemić, povjesničar, političar i književnik.¹³ Vrlo aktivan član novoosnovanog *Društva* bio je 1840. godine umirovljeni major Mijat Sabljar (Dubica, 1790. – Zagreb, 1865.), od 1842. godine čuvar velikog muzeja maršala Laval Nugenta od Westmeatha na riječkom Trsatu. Sabljar (sl. 4)¹⁴ se zarana uključio u brigu oko predmeta skupljenih za budući Narodni muzej, pa je tako 1843. godine popisao prikupljenu zbirku starih novaca (bilo ih je više od 1000); u vrijeme Rakovčeve smrti zabilježio je da je numizmatička zbirka brojala 26 504 primjerka.

Nakon prerane Rakovčeve smrti Gospodarsko društvo postavilo je Sabljara za čuvara arheološke i nekih drugih zbirki, a dr. Praunspergera čuvarom prirodoslovne zbirke Muzeja. Međutim, već iduće, 1855. godine, za čuvara cijeloga muzeja imenovan je Ljudevit Farkaš Vukotinović¹⁵ (Zagreb, 1813. – 1893.; sl. 5). Plemićkog podrijetla, pravnik, u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda promijenio je prezime Farkaš u hrvatski oblik Vukotinović.¹⁶ U to doba isticao se pjesničkim radom. Bavio se botanikom i geologijom. Školovan je u Zagrebu, Nagykanizsi i Szombathelyju, studij prava

5. Ivan Zaslavski, Ljudevit Farkaš Vukotinović, Zagreb, 1855. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Ivan Zaslavski, Ljudevit Farkaš Vukotinović, Zagreb, 1855 (Croatian History Museum, Zagreb)

započeo je 1830./1831. u Zagrebu, a potom ga nastavio u Požunu. Neko je vrijeme proveo i u Beču, zanimajući se za kazalište.¹⁷ U Požunu je postao jurat, *adlatus* (pomoćnik) baruna Ljudevita Bedekovića Komorskog. Nakon jednogodišnje prakse vratio se u Zagreb i postao jurat Banskoga stola. Od tog vremena blisko je kontaktirao s grofom Jankom Draškovićem. Godine 1836. bio je podbilježnik Križevačke županije, 1840. veliki sudac u moslavačkom kotaru, 1849. veliki sudac, ubrzo privremeni predsjednik Zemaljskog suda u Križevcima. Godine 1854. (uspostavom Namjesništva) nije primljen u nove državne pravosudne činovnike. Od 1855. do 1862. godine bio je »čuvar« čitavoga Narodnog muzeja.¹⁸

Vukotinović je u proljeće 1855. godine predložio da se za Muzej naruči portret prerano preminulog Dragutina Rakovca, objavivši u *Gospodarskim novinama* članak naslovljen Poziv na domorodce: »Ja sam naumio sliku pokojnoga Dragutina Rakovca učiniti dati i nju za vječnu uspomenu u narodnome museumu našem nastaviti; maleni je za to trošak potreban, 50 – 60 fr.; čast pako i poštenje, priznanje i zahvalnost koju svi domorodci dužni mužu ovomu, koj je jedino za obću korist te za naše zavode narodne živio, velika je...«¹⁹ Doprinosi su skupljani od svibnja do rujna; prikupljene su 54 forinte i 14 krajcara. Za portretista je odabran Ivan Zaslavski, slikar koji je iz Beča došao u Zagreb na poziv biskupa Haulika.

Portretno slikarstvo u Zagrebu krajem prve i početkom druge polovine 19. stoljeća

Pri odabiru reprezentativnog portretista Vukotinović baš i nije imao prevelikog izbora, bar ne onakvog kakvog bi imao desetak godina ranije. Tridesetih i početkom četrdesetih godina 19. stoljeća u Zagrebu je, naime, djelovao vješt slovenski portretist Mihael Stroy (Ljubno, 1803. – Ljubljana, 1871.), radeći pretežno portrete, zatim crkvene slike i *genre*-prizore. Studirao je u Beču, godine 1830. došao u Zagreb na proputovanju, ali se ovdje zadržao sve do 1841. godine. Portretirao je aristokraciju, visoko svećenstvo i ugledne građane, stvorivši niz poznatih i odličnih djela.

Uoči Stroyeva odlaska u Hrvatsku je stigao češki slikar František (Franz) Wiehl (Vejprty, Češka, 1814. – Libštejn, 1871.).²⁰ Od 1832. godine školovao se na bečkoj Akademiji; godine 1837. izlagao je s priličnim uspjehom na *Wiener Kunstausstellung* (Bečkoj umjetničkoj izložbi). Iste je godine na bečkoj Akademiji izložio tri djela.²¹ U travnju 1840. godine u zgradi bečke Gradske vijećnice svečano je predstavljn njegov *Portret kralja Ferdinanda I.*, čime je stekao svojevrsni »legitimitet« kao jedan od portretista vladara.²² Iste godine izlagao je na bečkoj umjetničkoj izložbi.²³ Ujesen 1840. stigao je u Zagreb gdje je u novinama oglašavao svoje usluge u slikanju portreta.²⁴ U idućih nekoliko godina Wiehl je naslikao niz portreta članova uglednih obitelji.²⁵ Wiehl je u Hrvatskoj radio nakon 1844., moguće do 1846. ili čak 1847. godine.²⁶ Godine 1848. opet je izlagao u Beču, 1867. ga novine bilježe kao portretista u Pragu gdje je najvjerojatnije boravio već od 1853. godine.

Slovenski slikar Matija Brodnik (Toplice kod Novog Mesta, 1814. – Zagreb, 1845.),²⁷ godine 1835. bio je nakratko upisan na bečku akademiju, 1839. dobio je jednogodišnju stipendiju za nastavak školovanja u Rimu koji je napustio 1841. otišavši u Rijeku da bi već iduće godine došao u Zagreb. U Rimu je bio kopirao djela starih majstora, a iz zagrebačkog mu je razdoblja sačuvano je nekoliko portreta.²⁸ Najvjerojatnije je i autor danas izgubljenog predloška za litografiju koja prikazuje svečano ustoličenje bana Hallera na zagrebačkoj Harmici.

Zabilježeno je i nekoliko portreta Vincenza Sifferta, slikara o kojem postoje vrlo šturi podatci; tako *Lemberger Zeitung* tiskan u Lavovu (Lwów) u Poljskoj 15. studenoga 1837. godine navodi da je poznati krakovski slikar portreta i povijesnih prizora Vincenz Siffert, profesor tehničkog instituta, 5. studenoga stigao u Lavov. U karlovačkom *Der Pilgeru* od 12. lipnja 1844. godine navedeno je da Karlovčani »već duže vrijeme imaju prilike uživati u vrlo uspjelim, marljivo i nježno u ulju slikanim portretima, djelima slikara g. Sifferta (Poljaka)«. U muzejskim zbirkama u Hrvatskoj i šire čuva se nekoliko portreta tog autora.

Minijaturist Jakov (Jakob) Stager (Ormož?, oko 1808. – ?, nakon 1859.)²⁹ djelovao je u Zagrebu i sjeverozapadnoj Hrvatskoj od 1840., moguće i do oko 1854. godine, kada je izgleda otišao u Vojvodinu.³⁰ Prihvatimo li atribuciju portreta Mijata Sabljara slikanog oko 1845. godine iz Zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja Stageru,³¹ to bi bio formatom najveći portret (i jedino ulje na platnu) tog minijaturista.

Najznačajniji slikar koji je djelovao u sjeverozapadnoj Hrvatskoj sredinom 19. stoljeća svakako je Thugut (Bonifaz) Heinrich (Náchod, Češka, 1798. – ?, nakon 1859.), školovan do 1822./1823. godine na bečkoj akademiji. Od 1829. djelovao je u Budimu, a 1831. godine otišao u München, gdje je također, kao i u Budimu, portretirao aristokraciju, najčešće tehnikom akvarela. Od 1843. do 1849. ili 1851. godine boravio je u Zagrebu gdje je imao atelijer u kuriji biskupa i mecene Josipa Schrotta.³² Naslikao je niz portreta istaknutih osoba, među kojima su portreti biskupa Jurja Haulika iz 1847. (Nadbiskupski dvor, Zagreb), Sidonije i Antuna Rubida (Muzej lijepih umjetnosti, Budimpešta), Ljudevita Bedekovića Komorskog i portret nepoznatog muškarca (Gradski muzej Varaždin), kao i nestali portreti Josipa Jelačića i Ljudevita Gaja. Godine 1845. portretirao je u tehnici akvarela članove obitelji Rakovac: akvareli Dragutina i Pauline nisu potpisani, dok je onaj Dragutinova brata Aleksija potpisan i datiran.³³ Aleksija Rakovca portretirao je i u ulju: taj se odličan nepotpisan portret danas čuva u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja. O tome koliko je Heinrich u Zagrebu bio cijenjen govori i podatak da je odredio boje za veliki tepih koji je Sidonija Rubido uz pomoć rodoljubnih žena izvezla kao dar barunu Franji Kulmeru u znak zahvale za borbu za ravnopravnu uporabu hrvatskoga jezika na saboru u Požunu 1843. godine.³⁴

Dragutin Rakovac u svom *Dnevniku* uz niz zanimljivih podataka spominje i slikara Heinricha te piše o njegovu portretu Ljudevita Gaja: »Ovih danah bio je kip Gajev, po Heinrichu maljan kod biskupa Schrotta. Svima se osobito dopade. Schrott je kazao da nema ništa proti Gaju, samo mu je žao, da ga nikada nepohodi.«³⁵ I dalje: »Ovih danah divanio sam s maljarom Heinrichom i on je među ostalim kazo, da je nošnja horvatska monotona, uvek samo bělo i cěrvěno.«³⁶

Vjekoslav Karas (Karlovac, 1821. – 1858.), u literaturi često navođen kao prvi školovani hrvatski slikar, početke likovne izobrazbe stekao je u rodnom gradu kod slikara Čeze, potom njegova učenika Koprive, te na kraju slikara Fridriha Hamerića. Od 1838. godine zahvaljujući pokrovitelju pukovniku Franji Kosu von Kossenu i drugim skrbnicima, školovao se u Firenci kod slikara Corsija, a potom kod Giuseppea Melija (1807. – 1893.). Nakon Firence, u kojoj je odlično napredovao, otišao je po želji skrbnika preko Siene i Assisija u Rim. Dobivši stan u tornju Palazzo Venezia (zgradi austrijskog veleposlanstva), u Rimu je boravio od 1841. do 1847. godine, s prekidom od srpnja do prosinca 1844. kada je posjetio Hrvatsku. Boraveći u domovini prihvatio je preporoditeljske ideje pod čijim je utjecajem po povratku u Rim naslikao djelo *Djed i unuk*. Slika je oleografirana i sačuvana u više varijanti upitnog autorstva. Najvjerojatnije u to vrijeme, nakon povratka iz Hrvatske u Rim, nastala je i *Rimljanka s mandolinom*, njegovo zacijelo najpoznatije djelo. Godine 1847. Karas se preko Trsta i Rijeke vratio u Karlovac, gdje je ubrzo naslikao sjajan portret Stjepka Ljuboja Lopašića, ali daljnjeg posla za njega zapravo nije bilo. Iduće je godine postao učitelj crtanja na šegrtskom tečaju pučke škole u Zagrebu, gdje je već krajem 1849. dobio otkaz. Godine 1851. boravio je u Bosni: zabilježeno je da je naslikao danas izgubljene odlične portrete Omer-paše Latasa i njegove kćeri. Od 1852. do 1856. živio je naizmjenice u Karlovcu i

Zagrebu, bez posla. Slikar nesretna života, malen i neshvaćen, po povratku u domovinu stagnirao je, da bi skončao samoubojstvom u Korani u Karlovcu 1858. godine.

Portretist i pedagog Dragutin (Karl) Stark (Prag, 1822. – Zagreb, 1877.), od 1834. do 1841. godine školovao se na praškoj Akademiji. U Zagreb je došao 1849. godine; prvi su mu poznati radovi portret *Domorodca u ilirskoj odjeći* iz 1849. u Muzeju grada Zagreba i mali portret bana Jelačića rezbaren u drvu, objavljen u *Illustrierter Agramer Haus-Kalender* iz 1850. godine.³⁷ Od 1854. godine do smrti službovao je na zagrebačkoj *Realci* kao učitelj crtanja.

Niz slikara povremeno je radio u Zagrebu i okolici kao što su Julius Hamburger, Johann Nepomuk Emersberger, Albert Moses, Josef Logár, Josip Malignani, Alois Mayerwieser i drugi.³⁸

U vremenu nakon odlaska Mihaela Stroya i Františka Wiehla, te Vincenza Sifferta i smrti Matije Brodnika, osim slikara – minijaturista među kojima se ističe Jakov Stager, potom Vjekoslava Karasa, slikara osrednje kvalitete Dragutina Starke te brojnih slikara oltarnih pala,³⁹ kvalitetnoga vrhunskog portretista u sjeverozapadnoj Hrvatskoj zapravo nije bilo sve do dolaska Ivana (Johanna) Zaschea (Jablonec, Češka, 1825. – Zagreb, 1863.) u Zagreb 1852. godine.

Ivan Zasche i narudžbe za Narodni muzej

Češki slikar slovačkog podrijetla Zasche je od 1846. do 1850. godine sa svoja dva brata školovan na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti. Po završetku školovanja počeo je slikati portrete, u prvo vrijeme minijature na porculanu, da bi potom na poziv zagrebačkog biskupa Jurja Haulika došao u proljeće 1852. godine u Zagreb slikarski zabilježiti vedute biskupova novouređenog parka Jurjaves.⁴⁰ Nakon završenog litografiranja veduta za album,⁴¹ Zasche je idućih 11 godina, do smrti, ostao u Zagrebu. Slikao je oltarne pale, prizore iz seljačkog života, krajolike, a iznad svega brojne odlične portrete u ulju, akvarelu i minijaturi.

Veze slikara s Narodnim muzejom i Vukotinovićem započele su 1855. godine. Prema odredbi bana Jelačića Vukotinović i dr. Josip Kalasancij Schlosser⁴² trebali su tijekom ljeta krenuti na put kako bi dovršili istraživanje prirodnih bogatstava Hrvatske, u pratnji slikara Zaschea. Međutim, izbijanje kolere spriječilo je Vukotinovića i Schlossera da krenu na put, ali ne i Zaschea koji je putovao Primorjem i Likom.⁴³ Dvojicu nesuđenih suputnika na tom putovanju, Vukotinovića i Schlossera, portretirao je te i iduće, 1856. godine, u kojoj su ipak otputovali zajedno u Liku.⁴⁴

Vukotinovića je Zasche prvi put portretirao 1855. u akvarelu,⁴⁵ prikazavši ga u sjedećem položaju pokraj stolića na kojem su uz jedan okvir i dva grumena rudače, ukazujući na njegovo zanimanje za prirodne. Vukotinović je tada već vodio brigu o Narodnom muzeju i započeo skupljanje sredstava za izradu portreta prijašnjeg čuvara zbirke Dragutina Rakovca, za čije je slikanje Zasche postao logičan odabir. Iako je Rakovca vjerojatno bio poznavao,⁴⁶ Zasche je portret

Domaće crtice.

Predstojništvo hrv. slav. Musea ovlastjeno je po vis. c. kr. Namjestništvu, da kupi prineske dobrovoljne za nabavljenje slikah Njeg. c. kr. veličanstva **Franje Josipa** i Bana grofa **Josipa Jelačića**; bivši c. kr. dvorski savjetnik g. **Barun Ernest Kellersperg**, veliki pokrovitelj naših društva i zavodah domaćih izvolio se je za taj predmet zauzeti i shodnim načinom u tečaj ga staviti tako, da su već znatne svote u to ime sakupljene; (kako je iz gospodars. lista poznato) ovih danah odputovao je slikar **Ivan Zasche** u Vidnju te će ondje iz najboljeg originala snimiti sliku Njeg. veličanstva celotjelno u kusarskoj odori; slika ova bit će, kako se ufati vješto prigotovljena, ures za Museum; njoj će se pridati slika Njeg. svjetlosti g. Bana u narodnoj odjeći; ova je već gotova, i može se reći da je veoma liepo izradjena.

Osobitom revnostju podupirali su predstojništvo Musea u sakupljenju prinesakah gg. vrhovni župani u **Zagrebu Varaždinu i Rieci**.

Kada slike budu gotove, onda će se visokom c. kr. Namjestništvu predložiti za previdjenje i dotično po njemu odredjenim vještakom za presudjenje te će se svečano nastaviti u Museu.

9. Zabilješka o portretima Franje Josipa I. i Josipa Jelačića (*Gospodarski list*, 21. 11. 1857., 223)

Newspaper report on the portraits of Francis Joseph I and Josip Jelačić

U studenom *Gospodarski list* izvještava o budućem portretu cara Franje Josipa I. te o dovršenom portretu bana Jelačića (sl. 9). Gotovo istu vijest donose na naslovnici i *Narodne novine* koji dan kasnije, 23. studenoga.

Portret bana Jelačića

Zasche je od dvaju ugovorenih portreta najprije naslikao onaj bana Jelačića, i to u dogovoru s Vukotinovićem prema jednom od dvaju gotovo identičnih portreta bečkog slikara Franza Schrotzberga (Beč, 1811. – Graz, 1889.) koji su se nalazili u Hrvatskoj. Godine 1849. Schrotzberg je naslikao bana u tzv. instalacionoj odori⁴⁹ po narudžbi biskupa Strossmayera za njegov dvor u Đakovu.⁵⁰ Odstupajući od tijekom 19. stoljeća uvriježenog običaja da se bana uvodi u bansku čast odjevena u ugarsku časničku konjaničku odoru, Jelačić je za tu prigodu u Beču dao sašiti posebnu odjeću u bojama hrvatske trobojnice, kompletiranu nakitom ukrašenim simbolima ilirskog pokreta. Nosio ju je samo dvaput – na uvođenju u bansku čast početkom lipnja 1848. i na tijelovskoj procesiji u Zagrebu 1849. godine.

Drugi portret⁵¹ naručio je kod Schrotzberga iduće godine sâm ban Jelačić u vrijeme ženidbe s groficom Sofijom Stockau; Schrotzberg je tada naslikao i mladu banicu.⁵² Zasche je 1857. godine za Narodni muzej kopirao noviji portret, onaj u posjedu bana (sl. 10). Moguće je da se taj portret tada nalazio u Banskim

10. Franz Schrotzberg, *Josip Jelačić Bužimski*, Beč, 1850. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Franz Schrotzberg, Josip Jelačić Bužimski, Vienna, 1850 (Croatian History Museum, Zagreb)

11. Ivan Zasche, *Josip Jelačić Bužimski*, Zagreb, 1857. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Ivan Zasche, Josip Jelačić Bužimski, Zagreb, 1857 (Croatian History Museum, Zagreb)

12. Johann Peter Krafft, *Ignjat Gyulai*, 1830. – 1831. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Johann Peter Krafft, Ignjat Gyulai, 1830–1831 (Croatian History Museum, Zagreb)

dvorima na Gornjem gradu; iz memoara Josipa Neustädtera poznato je da su se portreti bana i banice nalazili u Crvenom salonu Banskih dvora 26. prosinca 1854. godine, u vrijeme krštenja njihove jedinice, kćeri Ane (20. prosinca 1854. – 11. rujna 1855.).⁵³ Zasche se do u detalje vjerno držao Schrotzbergova predložka, te je portret (sl. 11)⁵⁴ vrlo pozitivno primljen.

Godine 1859. – 1860. ponovno je slikao Jelačića prema Schrotzbergovu portretu, ovaj put po narudžbi Općinskog vijeća Zagreba za vijećničku dvoranu.⁵⁵ Na tom portretu štafaža je nešto bogatija,⁵⁶ a Jelačić slikan u cijeloj figuri; portret se danas nalazi u Muzeju grada Zagreba.⁵⁷

Portret Franje Josipa I.

Od Zaschea je za Muzej naručen carev portret u crvenoj husarskoj časničkoj odori. Mladi vladar od stupanja na prijestolje pa do kraja života bio je redovito portretiran u raznim časničkim odorama ili u ornatima pojedinih redova (Zlatnog runa ili Reda sv. Stjepana). Njegovi prethodnici – Ferdinand I. i Franjo I. na portretima sačuvanim u Hrvatskoj portreti-

13. Friedrich Krepp, *Franjo Josip I.*, Beč, 1855. – 1860. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Friedrich Krepp, Francis Joseph I, Vienna, 1855–1860 (Croatian History Museum, Zagreb)

rani su ili u austrijskim časničkim odorama bijeloga gornjeg kaputa ili u ornatima prije spomenutih redova. Hrvatski su banovi tijekom prve polovice 19. stoljeća, sve do Josipa Jelačića koji je za svečanu instalaciju u bansku čast odabrao posebno odijelo nadahnuto ilirskim pokretom, portretirani također u crvenim husarskim časničkim odorama. Dobar je primjer veliki reprezentativni portret bana Ignjata Gyulaja od Johanna Petera Kraffta iz 1830./1831. godine (sl. 12).

Zasche je otputovao u Beč ujesen 1857. godine kako bi naslikao portret vladara »iz najboljeg originala«;⁵⁸ predložak za portret Franje Josipa I. namijenjen Narodnom muzeju nije utvrđen. Upitno je da li je slikar u vrijeme boravka u Beču mogao vidjeti vladara uživo ili je bio ograničen na proučavanje vladarovih dostupnih portreta. Čini se da je izgled lica mladog vladara na Zascheovu portretu najsjrodniji portretima Friedricha Kreppa nastalima između 1855. i 1858. godine, poglavito portretu u Vojnopovijesnom muzeju u Beču (Heeresgeschichtliches Museum), inv. br. 5754/2008.⁵⁹ Vrlo sličan Kreppov portret vladara čuva se i u Zbirici slika Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu (sl. 13).⁶⁰

14. Ivan Zasche, *Franjo Josip I.*, Beč, 1858. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Ivan Zasche, Francis Joseph I, Vienna, 1858 (Croatian History Museum, Zagreb)

Portret Franje Josipa I. (sl. 14)⁶¹ Zasche je dovršavao u Beču u siječnju 1858. godine te o tome izvijestio upravu Narodnog muzeja, koja je potom uputila zamolbu bečkom Namjesništvu da portret dade pregledati od nekog stručnjaka i potom o tome izvijesti Muzej. Za pregled slike određen je eminentni bečki profesor na Akademiji Leopold Kupelwieser (Piesting, 1796. – Beč, 1862.), koji je već 6. veljače napisao svoje vrlo pozitivno mišljenje o slici, proslijeđeno 11. veljače u Zagreb,⁶² gdje je ono dočekaano s veseljem.

Car je portretiran, kao što je naručeno, u crvenoj husarskoj časničkoj odori, s lentom Reda sv. Stjepana preko prsiju, oko vrata na lentici nosi Red zlatnoga runa, na lijevoj strani grudi više odlikovanja (viteški križ carskoga ruskog Ordena sv. Jurja, zvijezdu velikog križa Vojnog ordena Marije Terezije, zvijezdu velikog križa Reda sv. Stjepana, zvijezdu Ordena Leopolda, zvijezdu Reda željezne krune). Moguće je Zasche za prikaz vladara ispred pogleda u duboki pejzaž našao inspiraciju u posjetu Franje Josipa I. Zagrebu i parku Jurjaves 1852. godine kada se kao službeni slikar vjerojatno nalazio

15. Ivan Zasche, *Park Jurjaves*, list V., pogled s gornjeg kata kioska u parku, detalj (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Ivan Zasche, Park Jurjaves, sheet V, view from the upper storey of pavilion in the park, detail (Croatian History Museum, Zagreb)

16. Ivan Zasche, *Franjo Josip I.*, detalj (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Ivan Zasche, Francis Joseph I, detail (Croatian History Museum, Zagreb)

među prisutnima. Otuda možda pogled na Jurjaves (sl. 15), posavski pejzaž sa Savom (sl. 16) i naznaka Samoborskoga gorja u dubini slike.⁶³

17. Ivan Zasche, *Juraj Haulik de Varallya*, Zagreb, 1858. (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)
Ivan Zasche, Juraj Haulik de Varallya, Zagreb, 1858 (Croatian History Museum, Zagreb)

Portret kardinala Haulika

U međuvremenu je zahvaljujući odličnom odazivu na sabirnu akciju iznesen (vjerojatno od Vukotinovića) prijedlog da Zasche naslika i portret zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Jurja Haulika. Sa slikarom je dogovorena cijena od 260 forinti,⁶⁴ a portret je vjerojatno dovršen u lipnju iste godine.

Juraj Haulik de Varallyja (Trnava / Slovačka, 1788. – Zagreb, 1869.) zagrebačkim biskupom imenovan je 8. svibnja 1837. godine, nadbiskupom 1852. te kardinalom 1856. godine. Od 1838. pa sve do imenovanja Josipa Jelačića za bana 23. ožujka 1848. godine obnašao je dužnost banskog namjesnika. Golemim svotama novca potpomagao je humanitarne i kulturne institucije (*Matica ilirska, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*). Nastavio je s uređivanjem parka Mak-

simira, gdje je sagradio kapelicu sv. Jurja. Za park je kupio i skulpturu A. D. Fernkorna *Sv. Juraj ubija zmaja*.⁶⁵ Uređenje parka dovršeno je 1846. godine.

Godine 1840. tadašnjega zagrebačkog biskupa portretirao je za boravka u Zagrebu Mihael Stroy.⁶⁶ Thugut Heinrich portretirao ga je 1847. godine.⁶⁷

Zasche je Haulika, tada već kardinala, portretirao desetak godina kasnije (sl. 17), ne štedeći na baroknom bogatstvu tkanina i njihova kolorita, poglavito raznih tonova zagasi-tocrvene.⁶⁸ Redovito ga je susretao pri radu na prikazima parka Jurjaves, a zacijelo i poslije, pa je bio dobro upoznat sa svojim modelom. Smjestio ga je u zatvoreni prostor ukrašen draperijom desno, kako uspravno drži u krilu veliku knjigu, oko vrata nosi veliki križ ukrašen rubinima, a na lijevoj

Einnahmen.

<i>Komitat.</i>	<i>Bezirk</i>	<i>In. Oflg. f.</i>	<i>x.</i>
<i>Agram.</i>	<i>Agram</i>	17.	
	<i>Sarica</i>	19.	30.
	<i>Samobor</i>	110.	40.
	<i>Modrušješt</i>	3.	
	<i>Vukovar</i>	6.	2.
	<i>St. Ivan.</i>	12.	
	<i>Primorska</i>	11.	40.
	<i>Karlovač</i>	33.	4.
	<i>Moslavina</i>	10.	10.
	<i>Dugačica</i>	102.	6.
<i>Požeg.</i>	<i>Čabac</i>	27.	8.
	<i>Sluck</i>	52.	18.
	<i>Dakui</i>	26.	40.
	<i>Trnava</i>	12.	40.
<i>Šime</i>	-	23.	53.
	-	284.	22.
<i>Varaždin</i>	-	484.	7.
	-	211.	37.
<i>Esek</i>	<i>Verovica</i>	2.	40.
	<i>Satna</i>	6.	81.
	<i>Rajeva</i>	10.	40.
	<i>Esek</i>	26.	
<i>Stari</i>	<i>Agram</i>	12.	10.
	<i>St. P. Eugen, im. Kardinal 50f. um.</i>	86.	
	<i>Karlsbad</i>	10.	
<i>Agram am 2. Sept. 1859</i>		<i>Summa</i>	<i>1074. 44.</i>

Vukotinović

18. Ljudevit Farkaš Vukotinović, *Einnahmen* (prikupljena sredstva), Zagreb, 2. rujna 1859. godine (Hrvatski povijesni muzej, Dokumentacija Zbirke slika, grafika i skulptura)

Ljudevit Farkaš Vukotinović, *Einnahmen* (money collected), Zagreb, 2 September 1859 (Croatian History Museum, Zagreb, Collection of Paintings, Prints, and Sculptures, Documentation)

strani grudi mu je zvijezda komanderskog križa Ordena sv. Stjepana. Taj portret nemirnim naborima odjeće i finoćom njihova slikanja u potpunosti stoji uz bok kasnobaroknim portretima crkvenih i svjetovnih velikodostojnika, dobro poznatima i u našim krajevima.

Prikupljanje sredstava i izlaganje naručenih portreta

U dokumentaciji Zbirke slika, grafika i skulptura Hrvatskoga povijesnog muzeja čuvaju se popisi vezani uz prikupljanje sredstava za izradu portreta vladara i bana. Razvrstani su po županijama, te se u njima navode i imena darovatelja uz svote koje su priložili. Iz jednog od popisa koji je sastavio Farkaš Vukotinović, datiranog s 2. rujnom 1859., godinu

dana nakon što su portreti već postavljeni u Narodnom domu (sl. 18), vidljivo je da su prilična sredstva bila skupljena u Zagrebačkoj županiji u kojoj se prinescima ističu Samobor sa 110 i Dugo Selo sa 102 forinte, potom u Rijeci (484 forinte) i Varaždinu (284 forinte). Nadbiskup Haulik bio je također priložio veliku svotu od 86 forinti. Na popisima, pa tako i onom pristiglom iz Primorske županije, vidljivi su detaljni podatci o darovateljima (sl. 19).

Portreti vladara, bana i nadbiskupa opremljeni su istovjetnim drvenim pozlaćenim okvirima. Pripreme za njihovo izlaganje započele su odmah po njihovu dovršetku, te je u kolovozu 1858. godine Narodni muzej, smješten u središnjem dijelu prizemlja Narodnog doma u Opatičkoj ulici, ponovo otvoren za posjetitelje, a portreti izloženi u prvoj sobi.⁶⁹

Listina dobrovoljnih prinesakah
za pribavljenje prilijeh njih. c. k. Apostolskog Veličanstva našeg najmilostivijeg Cara i Kralja i Preuzvišenog našeg Bana za urešenje hrana narodnog muzeuma

Ime i prezime prijavitelja	Statio isto Lokacija	vrsta prilijeh	broj	Ime i prezime umjetnika za nje	Statio isto Lokacija	vrsta prilijeh	broj	Ime i prezime umjetnika za nje
D. H. Karamanović	c. k. kralj. dvor	krahunika	1	Stjepan	Dječji	Skic	10	J. S. H. Karamanović
A. Kaccaglia	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
M. Jakušić	1	Stjepan	1	Stjepan
M. Jakušić	1	Stjepan	1	Stjepan
A. Karamanović	1	Stjepan	1	Stjepan
D. Andrianić	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Lellig	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan
J. Jadravac	1	Stjepan	1	Stjepan

19. Listina dobrovoljnih prinesakah za pribavljenje prilijeh njih. c. k. Apostolskog Veličanstva našeg najmilostivijeg Cara i Kralja i Preuzvišenog našeg Bana za urešenje hrana narodnog muzeuma (Hrvatski povijesni muzej, Dokumentacija Zbirke slika, grafika i skulptura)
Registry of contributors and donations for the portraits of the emperor and the ban commissioned for the National Museum (Croatian History Museum, Zagreb, Collection of Paintings, Prints, and Sculptures, Documentation)

Dragutin Hirc ovako opisuje slike izložene (vjerojatno) krajem 19. stoljeća u Narodnom muzeju: »U petoj sobi bijahu razne slike, a pod joj ukrašen velikim sagom.⁷⁰ Tu bijahu izložene i slike cara, bana Jelačića i nadbiskupa Haulika, a koje je izradio (po riječima Vukotinovića) zagrebački slikar G. Zäsche kao i sliku Rakovca i Stanka Vraza.«⁷¹ Navodi da su slike izložene i u idućoj, šestoj, sobi, te da su te dvije sobe »... predhodnice' današnje galerije slika...«⁷²

Umjesto zaključka

Četiri portreta naručena za Narodni muzej u kratkom razdoblju od 1855. do 1858. godine, najvećim dijelom plaćena sredstvima skupljenim sabirnim akcijama, svjedoče o shva-

ćanju važnosti obogaćivanja nacionalnog muzeja otvorenog posjetiteljima tek desetak godina ranije. Odabir portretiranih također dosta govori: prvi u nizu portret je prerano premunologa prvog čuvara muzeja Dragutina Rakovca, zamišljen kao trajan *memento* čovjeku koji je uložio veliku energiju u prikupljanje predmeta za muzej. Portreti vladara, bana i zagrebačkog nadbiskupa govore o politici prikupljanja predmeta, zacrtanoj od samih početaka – prikupljanje prema kriterijima važnosti za hrvatsku društvenu, političku i kulturnu povijest. Odabir slikara Ivana Zäschea, najistaknutijega zagrebačkog umjetnika tog vremena, osigurao je kvalitetne portrete koji i danas, unutar bogate muzejske Zbirke slika koja broji preko 1100 djela, imaju svoja istaknuta mjesta.

Bilješke

- 1
Danas u Zagrebu djeluju tri muzeja nastala iz Narodnog muzeja: Hrvatski prirodoslovni muzej, Arheološki muzej i Hrvatski povijesni muzej. O počecima rada Narodnog muzeja u Zagrebu i stvaranju njegovih zbirki objavljen je niz članaka, pa ovdje spominjemo tek neke: ŽARKA VUJIĆ, *Obrazac osnutka prvih muzeja u Zagrebu, Muzeologija*, 37 (2000.), 21–31; *Naš Museum: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog prigodom proslave »150 godina od utemeljenja Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu«* (ur. Josip Balabanić et al.), Zagreb, 1996.; MAJA ŠKILJAN, 150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj / 150 Years of the National Museum in Croatia, u: *Museum 1846–1996.*, katalog izložbe (ur. Maja Škiljan), Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 1996., 8–19; ANA SOLTER, *Arheološki muzej u Zagrebu: život od 19. do 21. stoljeća*, Zagreb, Arheološki muzej, 2016.
- 2
Godine 1871. naručen je za Muzej još jedan portret, onaj biskupa Strossmayera; danas se nalazi u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja. Objavljen je prvi put u: MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 1800–1870*, IX. katalog zbirke, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1973., 115. Više o njegovom autoru Josipu Franji Mücke vidjeti u: BRANKA BALEN, *Josip Franjo Mücke (1821.–1883.)*, Osijek – Zagreb, HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku – Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku, 2000., 234.
- 3
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 68, 71, 79, 107, 114; MARIJANA SCHNEIDER, *Slikar Ivan Zasche (1825–1863)*, monografija, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1975., 140, 145, 154–155.
- 4
Palača Vojković–Oršić–Kulmer–Rauch na zagrebačkom Gornjem gradu, u nekadašnjoj Kapucinskoj ulici (danas Matoševoj 9), sagrađena 1764., u kojoj je muzej privremeno smješten od 1958. godine. O gradnji i povijesti palače vidjeti: LELJA DOBRONIĆ, *Palača Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2004.; MARINA BREGOVAC PISK, *Život u palači*, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2004.
- 5
19. stoljeće vrijeme je osnivanja nacionalnih muzeja i institucija povezanih s buđenjem svijesti o nacionalnom duhu: 1808. godine osnovan je Mađarski nacionalni muzej, 1811. Joanneum u Grazu, 1820. Arheološki muzej u Splitu, iduće godine Slovenski narodni muzej. Krešimir Linke navodi da je »zagrebački kanonik i nadzornik škola zagrebačkog područja, grof Josip Sermage, već 1812. god. pokušao pri (pravoslavnoj) Akademiji osnovati Narodni muzej«, vidjeti u: KREŠIMIR LINKE, *Prilog poznavanju života i rada Mijata Sabljara, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 44 (2011.), 219–260, 219. Ideju o muzeju s većim je uspjehom iznio Ljudevit Gaj 1836. godine.
- 6
Prema Agnezi Szabo Muzej je otvoren 24. kolovoza, AGNEZA SZABO, *Osnivanje i razvoj Narodnog muzeja u Zagrebu između 1846. i 1873. godine*, u: *Naš Museum* (bilj. 1), 30. Prema Srećku Ljubljanoviću muzej je službeno otvoren 10. rujna 1846., SREČKO LJUBLJANOVIĆ, *Uloga gospodarskog lista i osnivanje Narodnog muzeja*, u: *Naš Museum* (bilj. 1), 45–46. Isti datum navodi i Ela Jurdana, ELA JURDANA, *Naš Museum – Narodni muzej u Zagrebu od 1846. do 1873. godine*, u: *Naš Museum* (bilj. 1), 68. U prilog drugom datumu, 10. rujnu, govori knjiga posjetitelja naslovljena *Pohodnici Muzeuma od 10a Rujna 1846 do 11. Veljače* 1847. u Dokumentarnoj zbirci Hrvatskog povijesnog muzeja, inv. br. HPM/PMH 7523.
- 7
Ilirska čitaonica preimenovana je zbog zabrane ilirskog imena i grba 1843. godine u *Narodnu čitaonicu*, KREŠIMIR LINKE (bilj. 5), 219–220. U vrijeme osnutka bila je smještena u Gospodskoj ulici na Gornjem gradu, iznad Gajeve tiskare.
- 8
Društvo je utemeljeno na inicijativu tadašnjega zagrebačkog biskupa i banskog namjesnika Jurja Haulika (nadbiskup 1850., kardinal 1856.).
- 9
Palaču je kupilo dioničko društvo »Narodni dom«, čija je zadaća bila nabava zgrade za smještaj muzeja i ostalih domorodnih ustanova, ELA JURDANA (bilj. 6), 68.
- 10
Pravnik koji je položio prisegu.
- 11
Rakovac, Dragutin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51700>> (14. rujna 2020.).
- 12
Godine 1847. u Muzej je pristigla kao dar trgovca Nauma Mallina Karasova *Rimljanka s mandolinom*. Godine 1851. nadbiskup Haulik darovao je šest portreta donatora pavlinskog samostana u Remetama; godine 1854. grofica Josipa Kulmer r. Oršić iz Šestina kod Zagreba darovala je 25 obiteljskih portreta i galeriju od 42 portreta ugarsko-hrvatskih vladara. Više u: MARINA BREGOVAC PISK, *Zbirka portreta Hrvatskog povijesnog muzeja – nastanak i proučavanje*, u: Ivana Mance – Martina Petrinović – Tanja Trška (ur.), *Zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti: Institucije povijesti umjetnosti*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske – Institut za povijest umjetnosti, 2019., 27–33.
- 13
O životu i radu I. Kukuljevića Sakcinskog objavljeno je mnogo članaka. Vidjeti *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, katalog izložbe (ur. Ljerka Šimunić – Kristian Gotić), Zagreb – Varaždin, Hrvatski povijesni muzej – Gradski muzej Varaždin, 2016., s opširnrom literaturom i izvorima.
- 14
Ulje na platnu, 71 × 53 cm, b.s.; Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 22311. Tu je sliku Marijana Schneider atribuirala Jakovu Stageru. Objavljena je prvi put kao *Portret nepoznatog preporoditelja* u: MARIJANA SCHNEIDER, *Portreti 1800 – 1870. Dodatak katalogu muzejskih zbirki IX. Ispravci i dopune*, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1974., 15.
- 15
Sabljara, očekujući da on bude postavljen za čuvara cijelog muzeja, razočaran odlazi iz Zagreba. Njegovo je vrijeme došlo 1862. kad je imenovan *pravim* čuvarom Narodnog muzeja; na toj je dužnosti ostao sve do smrti, 1865. godine. Skupljač prirodnog blaga, bio je osnivač numizmatičke, prirodoslovne i paleontološke zbirke te brojnih drugih zbirki Narodnog muzeja. Uz niz važnih članaka i rasprava, bogatih zabilježaka s više putovanja po Hrvatskoj, ostali su iza njega izuzetno vrijedni pažljivi opisi predmeta koji su se u njegovo vrijeme zatekli u Narodnom muzeju, popraćeni odličnim crtežima. O Sabljaru vidjeti: IVAN MIRNIK, *Mijat Sabljara, Muzeologija*, 28 (1990.), 14–18; KREŠIMIR LINKE (bilj. 5), 219–260.

- 16
O Ljudevitu Farkašu Vukotinoviću vidjeti JELENA BOROŠAK MARIJANOVIĆ, Ljudevit Vukotinović – književnik, političar, državni činovnik i znanstvenik, *Cris: časopis povijesnog društva Križevci*, 5 (2003.), 28–35.
- 17
Opširnije: JELENA BOROŠAK MARIJANOVIĆ (bilj. 16), 29.
- 18
Od 1861. bio je veliki župan križevački; s te je časti odstupio 1867. godine.
- 19
Preuzeto iz MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 32.
- 20
O slikaru Wiehlu vidjeti MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 38–39; MARIJANA SCHNEIDER, Slikarstvo u Hrvatskoj u prvoj polovici 19. stoljeća. Motivi, autori i tehnike, u: *Hrvatski narodni preporod 1790–1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*, katalog izložbe (ur. Nikša Stančić), Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske – Muzej za umjetnost i obrt – Muzej grada Zagreba – Globus, 1985., 202–203.
- 21
Navedeno u djelu *Kunstwerke, öffentlich ausgestellt im Gebäude der Österreichisch-kaiserlichen Akademie der bildenden Künste bei St. Anna im Jahre 1837*, Wien, 1837., 26.
- 22
Der Adler, Beč, 23. 4. 1840., 779.
- 23
Der Adler, Beč, 3. 6. 1840., 1053.
- 24
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 38. Ostavština dr. Marijane Schneider, Dokumentacija Zbirke slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja, bilješke; *Intelligenz Blatt zur Agramer politischen Zeitung*, 70, 1. 9. 1841., 328.
- 25
Među njima ističu se portreti Janka i Jurja VI. Draškovića. Portret Janka Draškovića iz 1842. godine, koji je poslužio kao predložak za litografiju, danas se nalazi u Strossmayerovoj galeriji starih majstora u Zagrebu, a portret Jurja VI. Draškovića u Hrvatskome povijesnom muzeju. MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 38–39. Slikao je i više članova obitelji Vranyczany, MARINA BREGOVAC PISK, Portretisti obitelji Vranyczany-Dobrinović u 19. i početkom 20. stoljeća, u: *Veličanstveni Vranyczanyjevi. Umjetnički, povijesni i politički okvir života jedne plemićke obitelji* (ur. Marina Bagarić), Zagreb, Matica Hrvatska, 2016., 156–159. Prema očuvanim predlošcima godine 1842. po narudžbi Matice Ilirske naslikao je portrete Ivana Gundulića i Ignjata Đorđića o čemu su izvještavale *Ilirske narodne novine* 24. rujna 1842., 3, i *Agramer Zeitung* 1. listopada 1842., 330. Oba portreta danas se čuvaju u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu.
- 26
Iz te godine datira potpisani veliki portret riječkoga guvernera Pála Kissa u Pomorskome i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci, MARGITA CVIJETINOVIĆ STARAC, *Portreti iz fundusa Muzeja*, Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 1999., 61. Godine 1847. naslikao je oltarnu sliku Djevice Marije za župnu crkvu u Dubovcu. U *Novinama dalmatinsko-hervatsko-slavonskim* od 4. ožujka 1848. dubovački župnik Janko Pavlešić zahvaljuje »velikodušnim gospojama« koje su omogućile kupnju nove oltarne slike za župnu crkvu; sliku je naslikao godine 1847. Franjo (František) Wiehl, »umjetničkom izvjestnostju ukusno satvorenu«.
- 27
O slikaru Brodniku vidjeti: MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 17.
- 28
Portret Ljubice Pisačić u dvije verzije (u Gradskom muzeju u Varaždinu i u Hrvatskome povijesnom muzeju), te signirani minijturni portret Martina Vančeka u Hrvatskome povijesnom muzeju. U Muzeju za umjetnost i obrt čuva se minijturni portret *Žene u plavom*, a u Modernoj galeriji u Zagrebu obiteljski portret; objavljeno u *Bidermajer u Hrvatskoj*, katalog izložbe (ur. Vladimir Maleković), Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1997., 389–390.
- 29
O tom slikaru vidjeti: ANKA BULAT SIMIĆ, Minijaturisti zagrebačkog kruga 1840–1850, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 1–2 (1972.), 69–81; MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 34–35; MIROSLAV GAŠPAROVIĆ, Slikarstvo Bidermajera u Hrvatskoj, u: *Bidermajer u Hrvatskoj* (bilj. 28), 132, 424–429.
- 30
Prema signaturi na minijaturi djevojke iz obitelji Eisenhut (1854.), njegov boravak u Zagrebu produžen je od ranije navođene 1848. na moguće 1854. godinu, MIROSLAV GAŠPAROVIĆ (bilj. 29), 132.
- 31
Vidjeti bilj. 14.
- 32
Kaptol br. 7, Zagreb.
- 33
Danas se akvarelni portreti članova obitelji Rakovac nalaze u Muzeju grada Zagreba.
- 34
Tepih dimenzija 515 × 415 cm čuva se u Zbirci predmeta iz svakodnevnog života HPM-a, inv. br. HPM/PMH 26500.
- 35
EMILIJ LASZOWSKI – VELIMIR DEŽELIĆ STARIJI, Dnevnik Dragutina Rakovca, *Narodna starina*, knj. I (1922.), 172. Laszowski i Deželić Stariji objavili su Rakovčev dnevnik 1922. godine u tri dijela, *Narodna starina*, knj. I (1922.), 67–72, 165–185, 283–312. Dnevnik obuhvaća razdoblje od 15. listopada 1843. s prekidima do lipnja 1844. godine.
- 36
EMILIJ LASZOWSKI – VELIMIR DEŽELIĆ STARIJI (bilj. 35), 173.
- 37
U Knjižnici Hrvatskoga povijesnog muzeja, inv. br. 8601.
- 38
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 23.
- 39
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 23, navodi niz imena slikara oltarnih pala i zidnog slikarstva na žbuci: »(...) Anton Arnoldi, Vatroslav Beck, Johann Beyer iz Graza, Toma i Francesco Fantoni iz Gemone, Gašpar-Luka Goetzel, Prokop Franjo Godler, Gobiersch, Eduard Haase, Stanislav Hampl, Petar Kraguljac, Dragutin Kraus, A. Pölt, Josip Prokš, Matija Schieder, Schwonek, Ignaz Schönbrunner, Franz Seidl, Friedrich Sturm i drugi.«
- 40
Park danas poznatiji kao Maksimir započeo je uređivati zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac. Dovršen je u vrijeme biskupovanja Jurja Haulika, 1846. godine, uoči podizanja zagrebačke biskupije u nadbiskupiju.

- 41
Album je naslovljen *Park Jurjavés: ansicht der Metropolitankirche und erzbischöflichen Residenz von Agram in Croatien*. Sadrži naslovnice s pogledom na zagrebačku katedralu i nadbiskupski dvor, potom 10 stranica teksta o parku, slijedi plan parka i 11 listova s prikazima raznih veduta parka. Tiskan je 1853. godine u Beču kod Johanna Rauha. Boja uveza razlikuje se, pa se tako npr. u Zbirci grafika Hrvatskoga povijesnog muzeja čuvaju tri primjerka albuma u crvenome, tamnoljubičastom i smeđem uvezu, MARIJANA SCHNEIDER, *Vedute XIX. stoljeća u grafici*, I. katalog muzejskih zbirki, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1968., 23; MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 29–32.
- 42
Dr. Josip Kalasancij Schlosser, vitez Klekovski (Jindřichov, Moravska, 1808. – Zagreb, 1882.), bio je liječnik, prirodoslovac i pisac, vidjeti: *Dr. Josip Kalasancij Schlosser vitez Klekovski*, katalog izložbe (ur. Ozren Blagec), Križevci – Zagreb, Gradski muzej Križevci – Hrvatski prirodoslovni muzej Zagreb, 2013.
- 43
Zasche je u crtežima zabilježio više motiva s tog putovanja, te u konačnici naslikao *Brinjanke*, koje je za umjerenu cijenu ustupio Narodnom muzeju (danas u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja, inv. br. HPM/PMH 8595), MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 33. Sredstva za taj otkup također su skupljena doprinosima.
- 44
Godine 1856. portretirao je dr. Schlossera i njegovu u proljeće te godine preminulu suprugu Izabelu; portreti su u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja, inv. br. HPM/PMH 22309 i 22310, objavljeni prvi put u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 31), 13–14; MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 148.
- 45
Akvel, 330 × 290 mm, sign. olovkom desno dolje »J. Zasche 1855.«; u originalnom drvenom pozlaćenom okviru, pod staklom, 30,5 × 25,7 cm, na poledinskom kartonu zapis: »LJUDEVIT PL. VUKOTINOVIĆ / Slikao I. Zasche 1855. / Oton Koritić Mrazovečki, dar. 1899.«; Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 1130. Objavljen prvi put u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 127. Zasche je Vukotinovića portretirao na platnu velikog formata 1861. godine kao velikog župana križevačkog, danas u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja: objavljen prvi put u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 127.
- 46
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 60.
- 47
Akvel na papiru, 220 × 190 mm, b.s., inv. br. MGZ 47639. Datira se prema potpisanom akvelu iz iste obitelji koji prikazuje dr. Aleksija Rakovca, Dragutinova brata, slikanom 1845. godine, također u Muzeju grada Zagreba.
- 48
Ulje na platnu, 87 × 68 cm, b.s.; u originalnome drvenom pozlaćenom okviru, 105 × 85 cm; verso zapis: »Rakovac Dragutin / prvi kustos muzeja / i tajnik gospod. društva / 1813. – 1854.«; Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 2756. Prvi put objavljeno u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 107.
- 49
Odora se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu. ANDREJA SMETKO, *Uspomene (na) jednog bana. Ostavština Jelačić u Hrvatskom povijesnom muzeju*, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2009., 36.
- 50
Danas je taj portret u vlasništvu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.
- 51
Ulje na platnu, 144 × 111 cm, sign. d.d. (ugrebeno) »Schrotzberg Wien 1850«; u originalnom dubokom pozlaćenom okviru, 178,5 × 145 cm; inv. br. HPM 77844. Objavljeno prvi put u ANDREJA SMETKO (bilj. 49), 38. U Zbirci slika Hrvatskog povijesnog muzeja nalazi se i Schrotzbergova uljena skica za portret Jelačića (inv. br. HPM 78661).
- 52
Oba portreta danas se nalaze u Zbirci slika Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu, inv. br. HPM/PMH 2744 (Sofija Jelačić) i HPM 77844 (Josip Jelačić).
- 53
JOSIP NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, sv. 2., Zagreb, Školska knjiga, 1998., 312. Nakon smrti njihove kćeri ujesen 1855. banski je par više vremena provodio na novouređenom dobru Novi dvori kod Zaprešića.
- 54
Ulje na platnu, 146 × 109 cm, b.s.; u originalnom drvenom pozlaćenom okviru; inv. br. HPM/PMH 8597.
- 55
Nakon banove smrti 20. svibnja 1859. godine, općinsko vijeće grada Zagreba odlučilo je na sjednici održanoj 23. svibnja da se banu postavi spomenik, a za vijećničku dvoranu naruči portret Jelačića u prirodnoj veličini, o čemu su 25. svibnja izvijestile *Narodne novine i Agramer Zeitung*.
- 56
Krajolik bi imao prikazivati okolicu Zagreba. Taj je portret Zascheu izgleda plaćen tek nakon ožujka 1861. godine. MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 40.
- 57
Ulje na platnu, 245 × 185 cm, b.s.; inv. br. MGZ 1512.
- 58
MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 36.
- 59
<https://www.hgm.at/ausstellungen/online-katalog/#/?searchQuery=fRIEDRICH%20kREPP&searchOffset=0&searchCollections=Gem%C3%A4lde> (2. rujna 2020.).
- 60
Ulje na platnu, 159 × 120 cm, sign. d.d. »Krepp«, inv. br. HPM/PMH 2660. Restaurirano u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu 2007. godine (snimak prije restauriranja), objavljeno prvi put u: MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 68.
- 61
Ulje na platnu, 251 × 163 cm, sign. d.d. »J. Zasche 1858.«; u originalnom drvenom pozlaćenom okviru, 291 × 203 cm; Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 2679, objavljeno prvi put u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 68, potom u MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 154.
- 62
Kupelwieserovo mišljenje čuva se u Dokumentaciji Zbirke slika, grafika i skulptura Hrvatskoga povijesnog muzeja: »...Dobra sličnost, ukusni raspored i brižna izvedba uzdižu ovu sliku daleko iznad običnog dometa i ja se radujem što to mogu posvjedočiti slikaru g. Zascheu...«, MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 37.
- 63
Isto, 64.

64

Budući da je nakon isplate za portrete Jelačića i cara od sabirne akcije ostalo samo 166 forinti, Vukotinović je namjeravao darovati Muzeju razliku od 94 forinte kako bi se Zaschea moglo do kraja isplatiti, MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 38.

65

Skulptura je danas smještena na Trgu Republike Hrvatske u Zagrebu.

66

Portret se nalazi u Kući matici Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Frankopanskoj ulici u Zagrebu; sestre milosrdnice su na poziv biskupa Haulika 1845. godine došle u Zagreb u za njih novoizgrađenu zgradu.

67

Veliki reprezentativni portret nalazi se u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, inv. br. DMZ 1603, objavljeno u *Hrvatski narodni preporod* (bilj. 20), 225–226.

68

Ulje na platnu, 146 × 110 cm, b.s.; u originalnom drvenom pozlaćenom okviru, 176 × 142 cm; Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 8598, prvi put objavljeno u: MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 1), 71.

69

MARIJANA SCHNEIDER (bilj. 3), 37.

70

Moguće da je to onaj veliki sag istkan za Franju Kulmera; vidjeti bilješku 34.

71

DRAGUTIN HIRC, *Stari Zagreb. Gradec i Grič*, sv. I., Zagreb, Matica Hrvatska, 2008., 367.

72

Isto, 367.

Summary

Marina Bregovac Pisk

Commissions of Portraits for the National Museum in Zagreb During the 1850s

The National Museum in Zagreb was opened to visitors in 1846, at the time of the awakening of national sentiment which brought about the awareness of the importance of one's language, history and culture. In 1849 the young emperor Franz Joseph I imposed a new constitution, thus effectively stopping political and cultural life connected to the ideas of nationalism. Nevertheless, the National Museum housed in a town which was large by Croatian standards, but medium-sized compared to other towns in the Monarchy, a town which at that time had around 18,000 inhabitants, became an important element in public and cultural aspects of life. The importance of the newly-founded museum is best reflected in the successful collecting of contributions in north-western Croatia, the Croatian Littoral, and Slavonia, intended for the commissioning of representative portraits of contemporaries for the Museum collection. Between 1855 and 1858 four portraits were commissioned: in 1855 the portrait of the first curator of the Museum Dragutin Rakovac who had passed away in 1854, and between 1857 and 1858 portraits of the Emperor Francis Joseph I, Ban Josip Jelačić and Archbishop Haulik. It should be noted that previously, from the 1830's until the end of 1840's several first rate foreign portrait painters worked in Zagreb (Mihael Stroy,

František Wiehl, Thugut Heinrich), and their departures had left a considerable void. Vjekoslav Karas, a painter from Karlovac, had also occasionally worked in Zagreb. Painter Ivan Zasche, of Slovak descent, accepted the invitation of Bishop Haulik in 1852 and came to Zagreb, where he remained until his death in 1863, becoming the most distinguished painter in Zagreb of that time. He proved himself to be an excellent portraitist and therefore presented himself as the logical choice for painting the portraits commissioned for the Museum. Choosing Zasche as the artist ensured getting high-quality portraits for the Museum. Those portraits hold their distinguished position even today, in the rich Collection of Paintings of the Croatian History Museum.

The article deals with three persons crucial for the National Museum in the beginning of its public activities and opening to the public – Dragutin Rakovac, Mijat Sabljar and Ljudevit Farkaš Vukotinović – aiming to consolidate former knowledge about commissioned portraits, the choice of the author and time of their commission.

Keywords: National Museum, Zagreb, commissioned portraits, Dragutin Rakovac, Mijat Sabljar, Ljudevit Farkaš Vukotinović, Ivan Zasche